

ПОДАТКОВЕ СТИМУЛЮВАННЯ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ТА ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Україна має цілу низку законів, що регулюють інвестиційну та інноваційну діяльність, проте динаміка залучення інвестицій і впровадження інноваційних продуктів свідчить про відсутність позитивного досвіду їх застосування. Завдання, пов'язані зі стимулюванням інвестицій та інновацій, вирішувалися здебільшого безсистемно й не приводили до помітного ефекту.

Через систему податкових пільг держава захищає національного товаровиробника. Одночасно за допомогою податків держава може стимулювати фінансування пріоритетних галузей економіки, а також надходження коштів в економіку країни з таких джерел, як іноземні інвестиції. Саме вивченню цієї можливості податків присвячене дане дослідження.

За даними Експертно-аналітичного центру «Соціум», залучені в Україну в 2004 р. інвестиції становили менш як 4% від іноземного капіталу, що надійшов до Центральної і Східної Європи.

За показником іноземних інвестицій на душу населення Україна поки що посідає останні місця серед інших країн світу. Так, у 2004 р. у нашій країні цей показник досяг рівня 180 дол. США, а, наприклад у Франції він був у 109 разів, в Естонії — у 17 разів, у Польщі — у 8 разів вищим[1].

За даними Держкомстату України, станом на 01.04.2006 р. сума прямих іноземних інвестицій становила 17,4 млрд. дол. США. [2] Незважаючи на зростання суми іноземних інвестицій на душу населення до 370 дол. США (за рахунок продажу комбінату «Криворіжсталь»), вона все одно залишається набагато нижчою, ніж в інших країнах світу.

При цьому найбільших показників приросту прямих іноземних інвестицій досягнуто саме в 2005 р. — році масового скасування пільг щодо оподаткування для вільних економічних зон, територій пріоритетного розвитку, технологічних парків. Це виглядає досить парадоксально у площині розгляду форм залежності обсягів прямих іноземних інвестицій та пільгового оподаткування вітчизняних підприємств.

Зауважимо також, що внесення іноземних інвестицій ще не гарантує впровадження передових технологій та інноваційних процесів. Як свідчить статистика, незважаючи на значне зростання прямих іноземних інвестицій, протягом 2005 р. знизилися практично всі показники інноваційної діяльності промислових підприємств[2].

Прагнення стрімкого відшкодування внесених коштів призводить до загрози перетворення вітчизняних підприємств у своєрідні сировинні придатки транснаціональних компаній, на яких здійснюються лише перші

низькотехнологічні етапи виробництва продукції, а доходи таких підприємств переводяться за кордон України шляхом проведення операцій через підприємства з офшорними юрисдикціями або застосування трансфертних цін у межах однієї фінансово-промислової групи.

У 2004 р. лише 10% промислових підприємств упроваджували інновації. Освоєно за найменуваннями 3978 інноваційних видів продукції, з яких 769 — нові види техніки. У 2005 р. впроваджували інновації 8,2% промислових підприємств, освоєно за найменуваннями 3152 види інноваційної продукції, з яких 657 — види нової техніки[2].

Незважаючи на залежність України від імпортованих енергоресурсів, на вітчизняних підприємствах не спостерігалось значної активізації впровадження нових технологічних процесів: у 2005 р. впроваджено 1808 (у 2004 р. - 1727) таких процесів, у тому числі 690 маловідходних та ресурсозберігаючих (у 2004 р. - 645) [2].

І лише подорожчання енергоресурсів з прямою загрозою подальшого загострення ситуації підштовхнуло підприємства до переозброєння виробництва, впровадження нових конкурентоспроможних технологій.

Так, різке подорожчання газу змусило підприємства металургії переглядати виробничі технології з метою виключення газу із доменного виробництва. Серед таких, зокрема, Маріупольський металургійний комбінат ім. Ілліча, Єнакіївський металургійний завод і комбінат «Запоріжсталь».

Низька глибина переробки нафти і відносно малий вихід світлих нафтопродуктів, що характерні для більшості вітчизняних нафтопереробних заводів (порівняно з виходом нафтопродуктів на нафтопереробних заводах провідних країн світу), не дають можливості забезпечувати рентабельну роботу їх в умовах сучасної світової кон'юнктури на нафтову сировину. На сьогодні тільки два із шести українських НПЗ (у Кременчуці та Лисичанську), глибина переробки нафти на яких вища за 70%, спроможні забезпечувати стабільні обсяги постачання нафтопродуктів на вітчизняний ринок. У результаті Одеський НПЗ перебуває на реконструкції, Дрогобицький НПЗ — на довгостроковому ремонті, Херсонський НПЗ тимчасово зупинив виробництво.

І хоч саме економічна ситуація підштовхнула підприємства до переозброєння, вкладення коштів в інноваційні технології, багато аналітиків вважає, що значний прогрес у залученні інвестицій та активізації інноваційних процесів можливий лише завдяки створенню податкових та кредитних стимулів для конкретних інвесторів проектів реконструкції наявних підприємств. Тому вирішення питання щодо місця держави в інвестиційному та інноваційних процесах, відпрацювання ефективних механізмів їх державної підтримки залишається одним з ключових для нарощування економічного потенціалу України.

Підставою для запровадження спеціального режиму інвестиційної та інноваційної діяльності було свідоцтво про державну реєстрацію проекту технологічного парку, яке видавалося Міносвіти України.

Результатами таких всеохоплюючих пільг щодо оподаткування за 2000 — 2004 рр. за даними [4] стали реєстрація 61 інноваційного проекту, вироблення інноваційної продукції на суму 3856 млн. грн., її експорт—на 582 млн. грн. (15,1 % від випущеної продукції), створення 2223 робочих місць. Економічні показники роботи технопарків наведені в таблиці 1.

Таблиця 1. Економічні показники роботи технопарків у 2000 — 2004 рр.

Зареєстровано проектів	61
Вироблено інноваційної продукції, млн. грн.	3856
Експорт інноваційної продукції, млн. грн.	582
Імпорт продукції в рамках проектів, млн. грн.	853
Податкові пільги, млн. грн.	387
Відрахування до бюджету та державних цільових фондів, млн. грн.	252
Створено робочих місць	2223

Як бачимо, підсумки діяльності технопарків більш ніж скромні. Практично їх частка в показниках України залишилася незначною. Пільги щодо оподаткування (387 млн. грн.) перевищили відрахування до бюджету та державних цільових фондів (252 млн. грн.).

При цьому, за оцінками деяких аналітиків, види продукції, що випускається в рамках інвестиційних проектів технологічних парків, не завжди можна вважати інноваційними. В результаті, 25 березня 2005 р. прийнято Закон України № 2505-IV, яким скасовано пільги щодо оподаткування для технологічних парків. Основна мотивація: неефективність їх діяльності та порушення конкурентного середовища членами технологічних парків.

Проте вже 12.01.2006 р. прийнято ще один Закон України — № 3333-IV «Про внесення змін до Закону України «Про спеціальний режим інноваційної діяльності технологічних парків» та інших законів України», яким пільги щодо оподаткування технопаркам повернено майже в тому ж обсязі, щоправда з деякими особливостями[3].

Для реалізації проектів технологічних парків держава надає цільові субсидії у вигляді: звільнення від ввізного мита при ввезенні в Україну для реалізації проектів технологічних парків нових устаткування, обладнання та комплектуючих, матеріалів, які не виробляються в Україні; податкового векселя на суму ПДВ при імпорті нових устаткування, обладнання та комплектуючих зі строком погашення 720 календарних днів, а при імпорті матеріалів, що не виробляються в Україні, — зі строком

погашення на 180-й календарний день; податку на прибуток, одержаний від реалізації проектів технологічних парків.

Зауважимо: міжнародний досвід створення технологічних парків не однозначний. У різних країнах і застосовувані механізми податкового стимулювання не однакові, часто навіть діаметрально протилежні. Враховуючи посилення Президента країни на «Силіконову долину», проаналізуємо насамперед принципи й досвід її діяльності.

Стенфордський промисловий парк, відомий нині як технопарк «Силіконова долина», з'явився в середині ХХ ст. на базі Стенфордського університету з метою впровадження у виробництво наукових розробок і проведення подальших наукових досліджень у безпосередній близькості від їх прямого споживача й замовника.

На цей час територія технопарку включає 30 міст, частину чотирьох графств. На ній розміщуються штаб-квартири понад 7 тис. технологічно високо розвинутих компаній, що надасть 1,35 млн. робочих місць. Тут живуть понад 2,5 млн. мешканців. Завдяки створенню «Силіконової долини» у штаті Каліфорнія відбулася зміна економічного укладу з аграрного на електронний, а в 90-х роках здійснено перехід від економіки високотехнологічних виробництв до економіки, що ґрунтується на знаннях.

Із «Силіконовою долиною» пов'язали своє майбутнє такі всесвітньо відомі компанії, як Intel, Cisco Systems, Hewlett - Packard, Sun Microsystems, Yahoo, Apple Computer.

Якщо проаналізувати історію «Силіконової долини», стає зрозуміло, що кожний сплеск активності спричинювався впровадженням нових технологій. У 60—70-ті роки минулого сторіччя основним фактором її розвитку стала поява інтегральних мікросхем, а в подальшому — винайдення мікропроцесора. Так, у період з 1959 по 1976 рік у США було створено 45 нових компаній, задіяних у напівпровідниковій індустрії. У 1985 р. в «Силіконовій долині» настає рецесія — на ринок інтегральних схем з більш економічно привабливими рішеннями вийшла Японія, миттєво ставши серйозним конкурентом американської напівпровідникової індустрії[5].

70—80-ті роки ознаменувалися появою персонального комп'ютера. У 1975 — 1990 рр. кількість робочих місць збільшилася більш як удвічі. Замість 100 тис. у 1975 р. статистичні звіти свідчать про наявність у «Силіконовій долині» 276 тис. робочих місць вже в 1990 р. Зросла й кількість компаній — у 1975 р. тут нараховувалося 830 фірм, а через 15 років кількість самостійних підприємств перевищила 3 тис. Щоправда, перевиробництво, жорстка конкуренція й інші фактори зрештою призвели до депресії на комп'ютерному ринку[6].

Остання хвиля—Інтернет-технології. До кінця 90-х років індустрія, націлена на використання можливостей Глобальної мережі, отримала

найбільший за всю історію існування «Силіконової долини» обсяг інвестування. Втім, невдовзі період інтересу до нових технологій, коли на світ щодня з'являлися десятки компаній, знову змінився короткотерміновим спадом.

Черговий бум «Силіконової долини» може викликати лише підвищення інтересу до нових ринків і технологій, потенціал яких стане цікавим для невеликих прогресивних компаній.

Таким чином, «Силіконова долина» зростала з часом практично без допомоги держави. А найбільша спроба такої допомоги лише нашкодила регіону: угода між США і Японією в 1986 р., якою було встановлено «антидемпінгові» обмеження на імпорт напівпровідників з Японії, загальмувала перехід «Силіконової долини» на програмне забезпечення та інші цінні додаткові продукти та послуги.

Як бачимо, принципи побудови інвестиційно-інноваційної моделі зростання економіки у двох згаданих країнах діаметрально протилежні: з державною підтримкою у вигляді пільг та субсидій і без них. Закордонний досвід показує, що головне — забезпечити формування сприятливого інституційного середовища функціонування бізнесу та безперервність політики залучення іноземних інвестицій.

Дорогі—і щодо часу, і щодо грошей— бюрократичні процедури започаткування бізнесу та тривалі митні процедури роблять шанси України на залучення таких інвестицій мізерними. На нашу думку, рецепт українського технологічного прориву — у відмові від хибного уявлення про вирішальну роль чиновника в створенні інновацій. Функція держави — створити зрозумілі і справедливі правила гри.

Література

1. Гендлер Г. Податковий механізм стимулювання інвестиційної та інноваційної діяльності //Вісник податкової служби України. – 2006. - № 32. – Ст. 25
2. Статистичний щорічник України. Державний комітет статистики України. – К.: «Консультант». – 2006.
3. Закон України «Про спеціальний режим інноваційної діяльності технологічних парків» від 12 січня 2006 року, № 3333-IV, www.rada.gov.ua
4. www.rada.gov.ua
5. www.innovacii.com.ua
6. Саверченко О. Тенденції формування та розвитку технопарків //Науково-технічна інформація. – 2002. - № 2. – С.44-47.
7. Гавриленко, Н. В. Порівняльний аналіз альтернативних способів оподаткування малих підприємств = Comparative analysis of alternative taxation methods for small enterprises / Н. В. Гавриленко // Актуальні проблеми економіки – Київ : ВНЗ "Національна академія управління", 2007. – № 12 (78). – С. 42–52.

8. Гавриленко, Н. В. Соціально-економічний аналіз малого бізнесу в Миколаївському регіоні = Socio-economic analysis of small business in Nykolaev region / Н. В. Гавриленко // Актуальні проблеми економіки : наук. екон. журн. – Київ : ВНЗ «Національна академія управління», 2008. – № 2. – С. 148–156.
9. Гавриленко Н. В. Вплив податкового навантаження підприємницької сфери на національну економіку //Науковий вісник. – 2007. – №. 3. – С. 40.
10. Гавриленко Н. В. Податкова система //Л.: Новий Світ-2000, 2007.– 328 с. – 2007.
11. Гавриленко Н. В. Підприємництво і малий бізнес: основні акценти / Н. В. Гавриленко // Науковий вісник ОДЕУ. Всеукраїнська асоціація молодих науковців. – Одеса: ОДЕУ. – 2007. – Вип.17. – С.31 - 40.
12. Гавриленко Н. В. Роль податкових стимулів в діяльності малих підприємств / Н. В. Гавриленко // Вісник соціально-економічних досліджень. – Одеса: ОДЕУ. – 2008. – Вип. 30. – С.91 – 97.